

מבט על, גיליון 1391, 14 באוקטובר 2020

האתגרים הגלומים בהצטרפות אפשרית של קטר להסכמי אברהם

קובי מיכאל ויואל גוז'נסקי

באחרונה הופיעו דיווחים הקושרים בין ישראל לסכסוך בין "הרביעייה הערבית" (ערב הסעודית, איחוד האמירויות, בחריין ומצרים) לקטר. מהדיווחים עולה האפשרות שבתמורה ללחץ אמריקאי על "הרביעייה" לסיים את החרם עליה, תיאות קטר להצטרף למסגרת "הסכמי אברהם" ולנרמל את יחסיה עם ישראל. הגעה להסדר מסוג זה אינה משימה פשוטה כלל ועיקר בשל המתרחבות ואף האיבה בין הנהגת ערב הסעודית ואיחוד האמירויות לבין קטר. משוכה נוספת קשורה לצורך לשכנע את דוחה לסגת מתמיכתה בפלסטינים, שגברה באחרונה. כלל לא בטוח האם הפשרת המתרחבות בין קטר לשכנותיה תביאה לוותר על השפעתה הרבה מול חמאס וגם מול הרשות הפלסטינית. אף אם יתברר שארצות הברית הצליחה לשכנע את אבו דאבי וריאד להסיר את החרם מעל קטר ולהבטיח את הצטרפות קטר למסגרת הסכמי אברהם, סביר שימשך המתח בינה לבין איחוד האמירויות, החתומה על הסכם הנורמליזציה עם ישראל. מתח זה עלול להעמיד את ישראל בפני אתגר מורכב בכל הנוגע להתנהלותה מול כל אחת מהשתיים. המורכבות תבוא לידי ביטוי בולט בעיקר בכל הנוגע לזירה הפלסטינית ובנוסף בקשר לשמירת היתרון הצבאי האיכותי הישראלי, לאור דיווחים כי (גם) קטר מעוניינת לרכוש מטוסי F-35.

תהליך הנורמליזציה בין ישראל לבין איחוד האמירויות ובחריין אינו מנותק מהסכסוך בין לבין קטר. זרעי המשבר בין קטר לבין "הרביעייה הערבית" – ערב הסעודית, מצרים, בחריין ואיחוד האמירויות – נטמנו עם תפיסת השלטון בקטר על ידי חמד אל-חליפה ב-1995 מידי אביו, והקמת רשת אל-ג'זירה, שופרה של המדיניות הקטרית העצמאית, שנה מאוחר יותר. קטר ביקשה לאזן בין חששה מעימות עם איראן לבין הרצון להגביל את הדומיננטיות הסעודית במועצה לשיתוף פעולה במפרץ (משפ"מ). מאז דווח על ניסיונות סעודיים להביא להפיכה בקטר. הסעודים אף מטפחים בגלוי אופוזיציה לאמיר הנוכחי, שיח' תמים. ביוני האחרון האשים שר החוץ הקטרי את "מדינות המצור" בניסיון לחולל הפיכה בקטר. הוא הזכיר קמפיין דיסאינפורמציה בטוויטר חודש קודם לכן, שבו דווח על ניסיון הפיכה בבית המלוכה הקטרי. בהסכמי אברהם, מעבר לרצון של איחוד האמירויות לשפר את דימויה בקונגרס האמריקאי ובגישה לאמצעי לחימה אמריקאים מתקדמים, חותרת אבו דאבי לצבור נקודות זכות בממשל האמריקאי בסכסוך בינה לבין קטר ולחזק את מעמדה והשפעתה בזירה האזורית והבינלאומית.

הידוק הקשרים בין איחוד האמירויות לישראל פותח בנוסף פתח לאיחוד האמירויות להגביר את השפעתה בשטחים הפלסטינים על חשבון קטר, גם אם לא בטווח הקרוב. יוזכר כי לאיחוד האמירויות, לעומת קטר, חסרים כיום מנופי השפעה בזירה הפלסטינית משום שהיא רואה אויב בחמאס, שהיא תנועת-בת של האחים המוסלמים. בנוסף, בינה לבין הנהגת הרשות הפלסטינית שורר נתק בעיקר בשל תמיכתה במחמד דחלאן, המתחרה מול מחמוד עבאס על הנהגת הרשות. גם על רקע זה יצאה התקשורת בקטר בקמפיין מתוזמר נגד הסכם הנורמליזציה עם ישראל, גינתה אותו במילים קשות, ואף תקפה את השליט בפועל באיחוד האמירויות, מחמד בן-זאיד, באשמה של

זניחת הפלסטינים. אולם, קטר הרשמית השאירה לעצמה חופש תמרון ולא התבטאה פומבית נגד תהליך הנורמליזציה כשלעצמו ואף הביעה באחרונה תמיכה פומבית בתוכנית השלום האמריקאית, הגם שהצהירה כי לא תנרמל את יחסיה עם ישראל עד גיבוש הסדר עם הפלסטינים, וכי היא תומכת ביוזמה הערבית כבסיס לפתרון הסכסוך.

מבחינת ישראל, קטר היא צינור להעברת מסרים בין ישראל לחמאס ולהעברת סיוע הומניטרי הכרחי לרצועת עזה, המרחיק את סכנות התלקחותו של סבב עימות נוסף בזירה זו. לישראל לפיכך אינטרס ברור כי סיוע זה ימשך למרות המתח בינה לבין קטר ובין קטר לשכנותיה במפרץ. מבחינת ארצות הברית, הפשרת היחסים בין המדינות במפרץ תעניק לממשל האמריקאי ואישית לנשיא דונלד טראמפ הישג במובן של מימוש האינטרס הברור לבסס קואליציה מפרצית חזקה נגד איראן - ובשיתוף ישראל.

יודגש כי הגעה להסדר כפול בין "הרביעייה" לקטר ובין קטר לישראל אינה משימה פשוטה כלל ועיקר. זאת, שכן שורר מתח, שלא לומר איבה רבת שנים, בין דוחה לאבו דאבי וריאד. לפיכך, גם אם המדינות תגענה לפשרה, זו עלולה להיות זמנית ועל הנייר. משוכה נוספת קשורה לאיבה האישית בין המנהיגים ולצורך לשכנע את דוחה לרדת מעץ התמיכה בפלסטינים שעליו טיפסה שוב לאחרונה. כלל לא בטוח כי הפשרת המתחות בינה לבין שכנותיה תביאה לוותר על ההשפעה הרבה שהיא זוכה לה, לא רק מול חמאס אלא גם מול הרשות הפלסטינית.

מעורבות קטר בזירה הפלסטינית היא כלי חשוב בארגז הכלים הקטרי לצורך מיסוד מעמדה כשחקנית אזורית משפיעה וחיונית. קטר, נסיכות זעירה ועשירה, החשה מאוימת על ידי שכנותיה המפרציות, בעיקר ערב הסעודית, רואה במעמדה האזורי פוליסת ביטוח לעצם קיומה במרחב. ביסוס מעמדה האזורי מאפשר לה להיתפס כחיונית וחשובה בעיני שחקנים אזוריים משמעותיים כמו ישראל, וחשוב מכך, לשמור על קרבה הכרחית לארצות הברית. מאמציה לבסס את מעמדה האזורי מחריפים את המתח ואת התחרות האסטרטגית בינה לבין ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. ואכן, לצד מאמציה בזירה הפלסטינית מקפידה קטר לטפח את קשריה עם טורקיה ועם איראן ולמעשה לפעול בכל המגרשים או המחנות ולגוון את מנופי ההשפעה שלה. בה בעת, קטר מבינה את נחיצות הקשרים עם ארצות הברית ואת החשיבות שבתמיכתה, בעיקר מול החרם האזורי שבו היא נתונה. גם אם השכילה להתמודד עם מגבלות החרם באמצעות סיוע איראני וטורקי, חשוב לה להסיר את החרם מעליה ולחזור לחיק המשפ"מ.

גם אם יתברר שארצות הברית הצליחה לשכנע את אבו דאבי וריאד להסיר את החרם מעל קטר ולהבטיח את הצטרפותה של קטר למסגרת של הסכם אברהם ובהמשך את נירמול היחסים עם ישראל, סביר להניח שיימשך המתח בין קטר לבין איחוד האמירויות, שכבר חתמה על הסכם הנורמליזציה עם ישראל, וזה עלול להעמיד את ישראל בפני אתגר מורכב בכל הנוגע לאופן התנהלותה מול כל אחת מהשתיים. המורכבות תבוא לידי ביטוי בולט בעיקר בכל הנוגע לזירה הפלסטינית.

לישראל אינטרס מובהק בהפשרת היחסים בין מדינות המפרץ בעיקר משום שבכך יתקע טריז בין טורקיה לקטר - מה שעשוי להביא לפירוק בפועל של ציר האחים המוסלמים. כן תרחיק ההפשרה את טורקיה מזירת המפרץ, תפגע במעמדה האזורי של אנקרה ותצמצם את הסיוע הכלכלי הזורם מקטר לטורקיה ולתנועות האחים המוסלמים. כל אימת שקטר תבחר בברית עם טורקיה האינטרס

הישראלי צריך להיות צמצום תפקידה והשפעתה בזירה הפלסטינית והעדפה ברורה לחיזוק השפעתה של איחוד האמירויות. שאלה פתוחה היא, האם יש בידי איחוד האמירויות לא רק כלים והשפעה אלא גם רצון להשקיע משאבים לא מבוטלים ברצועת עזה.

מאידך גיסא, את פניית קטר לממשל האמריקאי בבקשה לרכוש את מטוס ה-F-35, כפי שדווח לאחרונה, ניתן להבינן כחלק מהתחרות בינה לבין איחוד האמירויות וכן כאיתות לממשל בדבר נכונות לנרמל את היחסים עם ישראל. זאת, אמנם בסדר הפוך מזה של איחוד האמירויות. היענות אמריקאית לפנייה תהיה כרסום נוסף ביתרון הצבאי האיכותי של ישראל והאצה של מרוץ החימוש האזורי. על ישראל לתאם עמדות עם הממשל גם בהקשר זה, הגם שהתנגדות למכירת המטוס לקטר תפגע בסיכוי הנורמליזציה עימה. ומבחינת הממשל, יהיה עליו להביא בחשבון שפרט לפגיעה ביתרון הצבאי הישראלי, מכירת המטוס לקטר, שעמה הוא מבקש להעמיק את שיתוף הפעולה הביטחוני ואף להגדירה כ-Major Non-NATO ally, תפגע ביחסיו עם איחוד האמירויות וערב הסעודית.

אשר לזירה הפלסטינית, השפעה מתמשכת של קטר בה פירושה חיזוק הציר הרדיקלי של חמאס בהובלת אסמעיל הנייה וסלאח אל-ערורי, לצד שימור מעמדה והשפעתה של טורקיה. התחזקות של הנייה ואל-ערורי ושאיפתם (הם גם מתחרים ביניהם על הובלת חמאס) להוביל להשתלטות חמאס על הזירה הפלסטינית כולה, יגבירו את מצוקת יחיא סנואר ברצועת עזה, העלולה להתרגם להסלמה מכוונת, שסופה מערכה צבאית רחבת היקף ברצועת עזה ואף לקריסת חמאס וכך ליצור באזור וואקום שלטוני שיחייב שליטה ישראלית, בהעדר אפשרויות סבירות אחרות.

בשל מעמדה מוחלש של איחוד האמירויות בזירה הפלסטינית, בין שבגין חוסר פופולריות ברצועת עזה, בין שעקב תיעוב וחשש של הנהגת הרשות הפלסטינית ופת"ח בגדה המערבית מפניה, וכן בגין תמיכתה המוצהרת ביריבן המר מחמד דחלאן, לא תוכל אבו דאבי להיכנס לנעליה של דוחה בעתיד הנראה לעין. במציאות כזו, ישראל תזדקק לשירותי התיווך הקטריים וקטר תמשיך למנף זאת לביסוס מעמדה האזורי.

המשך ההישענות הישראלית על קטר והעדפתה כמתווך בזירה הפלסטינית לצד המשך היריבות והתחרות האסטרטגית בין קטר לאיחוד האמירויות, גם בתנאים של הסרת החרם המפרצי מעליה, יעמידו את ישראל בפני קושי מול איחוד האמירויות. ישראל, שלא מרצונה ובשל הנסיבות בזירה הפלסטינית, עלולה למצוא עצמה במאבק בין שתי המדינות, שיהיה בו כדי לפגוע ביחסים איתן. הדרך להיחלץ מהמבוכה היא מהלך ישראלי, בגיבוי אזורי ואמריקני, שיוביל לחידוש המשא ומתן והקשרים הבילטרליים עם הרשות הפלסטינית מחד גיסא, והתקדמות ניכרת במימוש ההסדרה עם חמאס ברצועת עזה מאידך גיסא, באופן שייתר את מאמצי התיווך הקטריים. זאת ועוד, ייתור מאמצי התיווך הקטריים או צמצומם המשמעותי, יחליש את הציר הרדיקלי בחמאס, יאפשר את התבססות סדר היום המקומי של סנואר ברצועה וידחק את טורקיה מהזירה. לא מן הנמנע, שצמצום השפעתה של קטר בגדה המערבית יחליש גם את ג'בריל רג'וב ואת מחנהו, וכך יסייע למתן את המחנאות והיריבות בשורות פת"ח ויסייע לבסס הסכמות לגבי כינון הנהגה פלסטינית ביום שאחרי אבו מאזן.